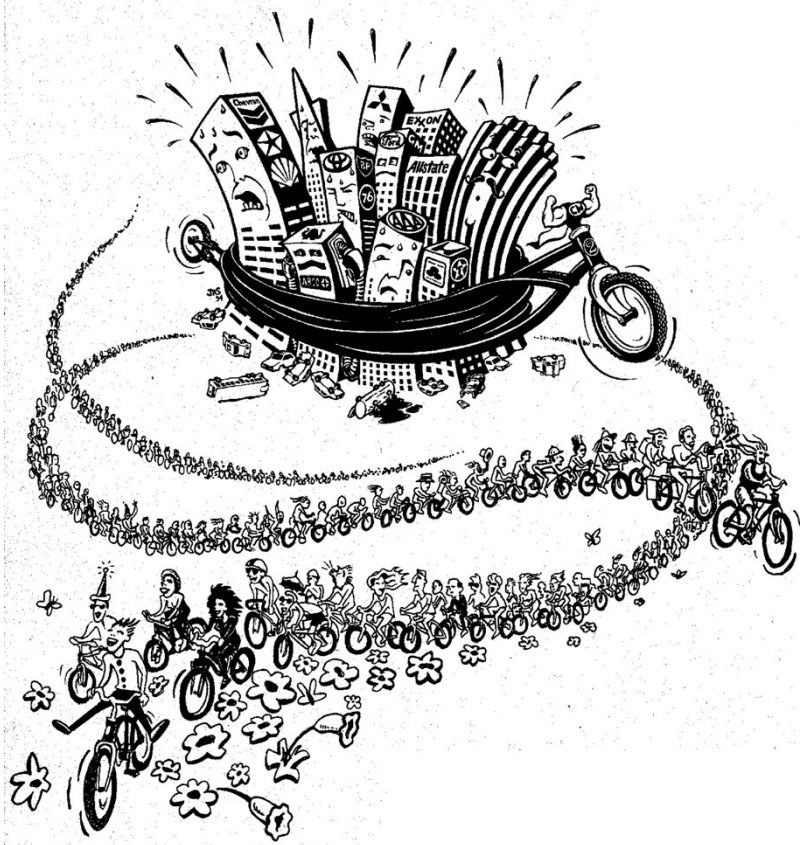


ÈTICA I NUCLEARS



Ramon Alcoberro

FILÒSOF

Des de fa més de trenta anys es dona per sabut que a l'hora d'explicar la ciència funcionen i s'entrellacen dues menes d'històries: l'interna que fa referència als debats d'una mena de personatges més o menys incomprensibles anomenats «científics» que disputen sobre llenguatges, experiències i teories molt específiques, i l'externa que remet a la relació entre ciència i societat, a la funció transformadora de la realitat, o fins i tot a una cosa tan prosaica com la imatge. Si això és així (Imre Lakatos dixit), cal reconèixer que poques històries són tan controvertides com la de l'àtom i les seves aplicacions energètiques. Del projecte Manhattan (1942) i els cent mil morts de l'explosió d'Hiroshima fins a Txernòbil, l'energia atòmica està associada inevitablement al «pecat original» (Oppenheimer) de la seva utilització militar i al context totalitari. Si l'àtom té una de les històries internes més fascinadores de la ciència —la que ens acostava a l'estructura mateixa de la matèria— cal reconèixer que la seva història social mai no ha deixat de ser un punt sinistre.

L'associació entre àtom i bomba atòmica —anunciada per l'escriptor Wells en un any tan llunyà com 1913— forma part de l'imaginari col·lectiu de com a mínim tres generacions d'humans. L'energia nuclear va néixer i va créixer en un

context militar i militaritzada ella mateixa. Però si té algun paper a jugar en el futur, suposant —i és molt suposar— que pugui ser útil davant hipotètiques crisis energètiques, les seves finalitats, el seu control i fins i tot la seva imatge pública haurà de ser replantejada. Això serà difícil perquè la tecnologia de l'àtom «segur» demana una quantitat tan brutal de diners, quasi inac-

Cada cop hi ha més gent que qüestiona en veu alta si «més electricitat» vol dir (o no) més justícia social.

cessibles fora dels grans grups econòmics. Treballar en la «neteja» de l'energia atòmica resulta ardu però no impossible. El realment difícil serà canviar la mentalitat de científics i programadors socials que només són capaços de pensar l'àtom per a usos «macro», espectaculars, poc democràtics i molt sovint poc funcionals.

A mitjans de la dècada de 1950, quan els soviètics van decidir entrar a fons en el programa nuclear, l'inclassificable Ernst Jünger va afirmar que la URSS desapareixeria no pas per un atzucac del totalitarisme sinó perquè havia acceptat jugar el seu destí en el mateix camp que el del capitalisme, em-

prant els mateixos paràmetres tecnològics (l'àtom i l'aeronàutica), la mateixa retòrica sobre la pau, el progrés, el desenvolupament, l'eficàcia, etc. Jünger devia ser dels pocs que en aquell temps creia efectivament en el poder —diabòlic, certament— del llenguatge a l'hora de construir les estructures de la realitat. Per a Jünger el totalitarisme no era la conseqüència d'un model polític en particular, sinó l'orientació profunda i possiblement inevitable d'un sistema tecnològic basat en l'opció per una sèrie brutal de tecnologies i, molt especialment per l'energia atòmica, que permetia una concentració de poder tan impressionant com mai ningú no havia pogut ni imaginar. Descomptant un llenguatge massa retòric, i passant per alt el to messiànic que hi posava, cal reconèixer que Jünger tenia raó: Txernòbil va mostrar que la radioactivitat no coneix fronteres i que el poder de l'àtom concentra en molt poques mans una capacitat de prendre decisions sobre la vida dels humans que només es pot qualificar de brutal i de perillosa. En una consideració ètica de l'àtom convindria no plantejar només el tema de les seves conseqüències, sinó els seus pressupòsits i el seu llenguatge, perillósament totalitari.

L'aportació central de Jünger —i en això l'acompanyaven un munt de reaccionaris francament insignes— fou la d'alertar que el problema moral de l'energia atòmica no està tan sols en les conseqüències del model sinó en els implícits que l'expansió d'un poder sense límits porta incorporats des del seu mateix origen. Quan ara es torna a argumentar la suposada necessitat de noves centrals nuclears a partir de càlculs purament tècnics i econòmics, la ciutadania té dret a preguntar-se fins a quin punt el que està corcat no està en els fonaments d'una acumulació que no tan sols no millora sinó que posa en perill el futur dels humans. Quan se'ns diu que necessitem més electricitat cada cop hi ha més gent que qüestiona en veu alta si «més electricitat» vol dir (o no) més justícia social.

Fou el filòsof jueu alemany Hans Jonas qui plantejà el problema de la responsabilitat; contra les esperances utòpiques d'una determinada concepció del progrés tecnològic ell demanava comptar, també, amb la nostra tria moral sobre la tecnologia amb les necessitats de les generacions futures. Són els drets dels qui encara no han nascut, i especialment dret a tenir un futur humà valuós, que no interrompi la cadena de la vida, el

que s'està posant en joc amb la nuclearització. Amb l'àtom les conseqüències de la nostra responsabilitat moral en l'espai i en el temps han crescut tant que convé preguntar-nos si la seva dimensió no ens supera excessivament. Que algú que podrà viure d'aquí a milers d'anys hagi de pagar la meua factura de la llum sembla una mica excessiu, es miri com es vulgui.

Però és també el nostre dret a ser escoltats i a ser tractats amb imparcialitat el que està en joc en la consideració moral de l'energia atòmica i de la nuclearització de la societat. Cada vegada resulta més difícil de justificar que un criteri objectiu com «el màxim bé per al màxim nombre» pugui ser satisfet per una tecnologia que viu en el secret, que prové de la guerra freda i que és administrada amb criteris més propis de la raó d'Estat que de les necessitats econòmiques. Fins i tot una concepció d'egoisme racional sembla difícil de satisfer per una tecnologia que no és clara ni tan sols a l'hora d'establir el seu cost real. No s'hi val a argumentar que l'energia nuclear és «barata». Diguem-ho clar, tam-

bé un egoista racional faria un mal negoci pagant barata la tecnologia que el pot matar.

En el debat ètic sobre l'energia nuclear cal considerar també la irreversibilitat del model. La nuclearització obliga a adoptar un mode de vida que, senzillament, potser no forma part de les preferències racionals de molta gent, però que condiciona les opcions de tots; tant la dels qui la volen com la dels qui no. Amb l'àtom, la nostra vida de cada dia se subordina a les imposicions dels grans productors d'energia que poden caure en el parany (¿potser ja hi estan caient?) de tractar la humanitat com una mena de serfs de la gleva. Fins i tot si no s'accepta l'argument de Jonas sobre els drets (sempre hipotètics) de les generacions futures, l'abandonament de l'energia nuclear es pot defensar amb un argument de prudència en la mesura que hi ha altres tecnologies menys agressives, més fàcils de controlar i més senzilles de distribuir imparcialment a tothom. O que, en altres paraules, ofereixen «més benestar a més gent» i semblen, en conseqüència, preferibles tant per utilitat social com per argumentació moral.

